

redko tudi najožjih sodelavcev. Poskrbel je za slovenske učbenike, pravočasno pa je poskrbel tudi za profesorje, katerim je sam plačeval šolanje na Dunaju. »Njegova zasluga je, da je na Dunaju pridobil za svojo gimnazijo pravico javnosti in da je uveljavil širok koncept Zavoda za vse: za bodoče teologe in laične poklice. Z uveljavitvijo prve popolne slovenske gimnazije je Jeglič omogočil gojencem lahek prehod v vse slovensko šolstvo v Jugoslaviji, z Zavodom pa olajšal študij tudi revnim kmečkim dijakom. Jegličeva gimnazija je dala v kratki dobi svojega delovanja nadpovprečno število slovenskih ustvarjalcev in javnih delavcev«.

Jegliča so že za življenja različni krogi in ljudje različno sprejemali. Neustrašen je bil v boju z liberalci in nemškimi nacionalisti, s čimer si je nakopal malodane sovraštvo obojih. Različno so ga ocenjevali tudi po smrti. Pričujoči zbornik je nedvomno pomemben prispevek k poznavanju Jegličeve osebnosti in njegovega dela in kaže, da je bil tudi vse kaj drugega kot le zažigalec Čankarjeve Erotike. Obenem pa kaže tudi na potrebo po izčrpnem raziskovalnem predvsem pa znanstveni obdelavi njegove pisne zapuščine, njegovega dnevnika.

Vinko Rajšp

Franc Rozman: *Korespondenca Albina Prepeluha. – Abditusa*. Arhivsko društvo Slovenije, Ljubljana 1991, 86 strani (Viri ; 4)

Objava korespondence enega najpomembnejših socialdemokratskih teoretikov in publicistov pred prvo svetovno vojno, Albina Prepeluha, predstavlja pomemben vir za slovensko zgodovino tega obdobja, zlasti pa za zgodovino slovenske socialne demokracije. Objava je dobrodošla, saj vlada v slovenskem zgodovinopisju precejšnja praznina glede izdajanja korespondenc pomembnih slovenskih politikov. Kolikor je korespondenca objavljena, je v glavnem sestavni del spominov in razprav, ni pa sistematičnega izdajanja del slovenskih politikov, njihovih spisov in v zvezi s tem tudi korespondence.

Kot piše avtor v uvodu, je objava korespondence socialdemokrata Albina Prepeluha–Abditusa toliko bolj dobrodošla, ker je položaj slovenskih socialnih demokratov pri objavljanju korespondence v primerjavi s politiki drugih dveh političnih taborov slabši. Tisk pri socialni demokraciji je šibkejši, slabše hranjen in prikaz političnega življenja te stranke težji kot za meščanski tabor.

Zapuščina Albina Prepeluha–Abditusa (1880–1937), ki je bil v začetku stoletja prodoren slovenski socialist, kasneje po prvi svetovni vojni pa antikomunist, avtonomist in republikanec, vselej pa zaskrbljen za usodo malega slovenskega naroda (delo *Problemi malega naroda*), je v lasti njegovega sina Marka in je bilo iz nje že objavljeno nekaj dokumentov; v *Sodobnosti* 1986 (št. 4., str. 406) jih je objavil France Klopčič, v *Prispevkih za novejšo zgodovino* 1988 (št. 1–2, str. 175–199) pa avtor zdajšnje celovitejše objave, dr. Franc Rozman, ki že vrsto let zbira korespondenco slovenskih socialnih demokratov po arhivih Evrope in je eden glavnih proučevalcev zgodovine delavskega gibanja na Slovenskem pred prvo svetovno vojno.

Avtor se je odločil v pričujoči izdaji objaviti 169 pisem, ki jih je pisal Prepeluh raznim naslovnikom in ti njemu. Časovno zajema dopisovanje obdobje od začetka tega stoletja pa do leta 1919. Glede na čas Prepeluhovega političnega udejstvovanja je to le dobra polovica korespondence, ki pa kljub temu predstavlja neko celoto, kajti od leta 1919 do smrti leta 1937 je politično udejstvovanje Albina Prepeluha drugačno in tudi ljudje, s katerimi je komuniciral, so drugi.

Avtor je pisma grupiral v 19 skupin, in sicer po abecedi dopisovalcev, Prepeluhova pisma pa so vedno na koncu. V objavi je zajetih 12 korespondentov. To so v glavnem ljudje iz socialdemokratske stranke, zlasti njegovi prijatelji okrog revije Naši zapiski, katere soustanovitelj je bil Prepeluh.

V prvi skupini je pismo predstavnika nemške socialdemokratske stranke in ideologa revizionizma, Eduarda Bernsteina, Albinu Prepeluhu leta 1903. Prepeluh je zagovarjal Bernsteinov revizionizem v polemiki z Etbinom Kristanom v začetku 20. stoletja.

V drugi skupini je objavljenih kar 61 pisem, ki jih je publicist in politik ter Masarykov učenec v Pragi, Anton Dermota, pisal Prepeluhu v času od leta 1903 pa do začetka leta 1914, ko je skupaj s Prepeluhom ter Kocmurjem in Linhartom urejeval leta 1902 ustanovljene Naše zapiske, katerih problemi so glavna tema pisem.

Sledi (III.) 18 pisem Albina Prepeluha Dermoti.

V naslednjo skupino (IV.) je avtor uvrstil pismi, ki ju je na Prepeluha naslovil pravnik in socialdemokratski politik dr. Josip Ferfolja. Obe pismi sta iz leta 1913.

V V. skupini je 5 pisem inženirja Dragotina Gustinčiča, publicista in politika, Prepeluhu. V prvih pismih iz leta 1913 in 1914 je razvidno veliko prijateljstvo med obema, saj je vsebina pisem zelo osebna.

Zanimivo pa je zlasti pismo, ki ga je 16. decembra 1918 pisal Gustinčič iz Ženeve, v katerem navdušuje Prepeluha z idejo o »zvezni republiki jugoslovanski«, vendar je to že čas zatona Prepeluhovih revolucionarnih idej in s tem tudi konec prijateljstva med njima, saj se je Gustinčič zavzemal za komunizem, Prepeluh pa ne.

Sledi 13 pisem (VI.) sociologa, politika in časnikarja Janeza Evangelista Kreka. Kreka in Prepeluha nista vezala samo ideja združništva in avtonomistični narodni program, temveč tudi značilna politična drža in osamljenost ter veliko medsebojno spoštovanje in osebno prijateljstvo, zlasti od leta 1908 naprej pa tudi hotenje, da bi Krek privabil Prepeluha v vrste SLS. Pisma zajemajo čas od leta 1910 do 1917.

V sedmi skupini (VII.) je objavljeno le eno pismo Albina Prepeluha Janezu Ev. Kreku iz leta 1917.

V VIII. skupini je pismo iz Ptuja, ki ga je Prepeluhu poslal Karl Linhart, politik in publicist, sprva socialist, kasneje zagrizen nemškutar in urednik Štajerca (leta 1907).

V IX. skupini so pisma zgodovinarja in politika Dragotina Lončarja, ki je izšel iz Masarykove šole ter se pridružil socialnodemokratski stranki in katerega je Prepeluh pritegnil k sodelovanju pri reviji Naši zapiski. Vsebina pisem je v zvezi z revijo, nekaj pa je povsem osebnih, na primer pismo ob smrti Prepeluhove matere. Sledijo Prepeluhova pisma Lončarju.

V naslednjih dveh skupinah (XI. in XII.) so objavljena pisma Albina Prepeluha Ivanu Cankarju ter kulturnemu delavcu Ivanu Prijatelju.

V XIII. skupini je objavljeno znano pismo, ki ga je Prepeluh poslal predstavniku nemške socialnodemokratske stranke Karlu Kautskemu leta 1902, ko je ta objavil svojo knjigo *Die Agrarfrage*. V pismu ga Prepeluh sprašuje, če je knjiga napisana specialno za Nemčijo ali pa tudi za Avstrijo in kakšno vlogo naj imajo socialdemokrati na Slovenskem v povezavi z malimi kmeti.

Sledita pismi (XIV.) Anteja Radića, hrvatskega književnika in politika, iz leta 1909 glede objave Prepeluhovega članka *Socializem med Slovenci* v »Hrvatskem kolu«.

V XV. skupini je pismo pravnika in politika dr. Vladimirja Ravnikarja, ki Prepeluha nagovarja, da bi dr. Lončar prišel v Ljubljano.

Pod XVI. je objavljenih 9 pisem Karla Schweigerja Albinu Prepeluhu.

V XVII. skupini so zbrana pisma Lojzke Štebi, politične delavke, časnikarke in urednice. Sodelovanje med Štebijevó in Prepeluhom se pričinja ob razkolu v socialdemokratski stranki leta 1917, ko je nastalo združenje socialistična omladina ob reviji *Demokracija* in časniku *Naprej*, katerega urednica je bila prav Štebijeva. Med njima pa je bilo tudi tesno osebno prijateljstvo.

V zadnjih dveh skupinah (XVIII. in XIX.) je objavljena pisna korespondenca med dr. Henrikom Tumo in Albinom Prepeluhom. Tuma je bil prav tako iz kroga okrog revije *Naši zapiski*, vendar med njima in Prepeluhom ni bilo posebnega prijateljstva.

Iz predstavitve objavljenih pisem je razvidno, da ta del Prepeluhove korespondence predstavlja dopisovanje z ožjimi somišljeniki in prijatelji okrog revije *Naši zapiski*, dopisovanje z znanimi slovenskimi političnimi in kulturnimi delavci ter predstavnikom nemške socialdemokratske stranke pred prvo svetovno vojno. Ni pa nobenega dopisovanja med voditelji avstrijskih socialdemokratov in Prepeluhom.

V objavljeni korespondenci je le dobrih 17% (29) pisem, ki jih je napisal svojim prijateljem, sodelavcem in somišljenikom Albin Prepeluh. Ostala pisma so naslovljena nanj.

Dve pismi sta v nemščini, in sicer pismo Eduarda Bernsteina Albinu Prepeluhu in Prepeluhovo pismo Karlu Kautskemu.

Avtor je pisma objavil brez komentarjev. Osebe je v opombah kratko označil in pripisal letnice rojstva in smrti.

Sledi kronološki seznam objavljenih pisem ter kazalo oseb.

Dober in koristen je tudi avtorjev prispevek pregleda historične literature o dogajanjih in ljudeh, ki v korespondenci nastopajo, in s tem dober napotek bralcu za podrobnejšo seznanitev s problematiko.

Z objavo korespondence Albina Prepeluha so bolj osvetljene in razjasnjene številne polemične razprave, ki so potekale v slovenskem zgodovinpisju ob koncu 60-ih in 70-ih letih glede temeljnih vprašanj slovenske zgodovine, zlasti v zvezi z razpadom habsburške monarhije. S tem, ko se je avtor objave ob izdaji pisem odločil le za najnujnejše opombe, je moč osvetliti določena vprašanja v luči prizadetih članov in voditeljev socialdemokratske stranke.

Prepeluhova korespondenca je pomemben prispevek v slovenski politični in kulturni zgodovini v zadnjih dvajsetih letih življenja Slovencev v Habsburški monarhiji. Zlasti pa dajejo objavljena pisma možnost nadaljnjega raziskovanja problematike socialne demokracije na Slovenskem.

Vlasta Stavbar

Dragan Subotić: *Srpski socijalisti i nacionalno pitanje*. Istraživačko-izdavački centar SSO Srbije, Beograd 1990, 147 strani

---

Nacionalno vprašanje je ob razpadu Jugoslavije, pa tudi širše, na celotnem ozemlju jugovzhodne in vzhodne Evrope in bo v naslednjih letih prav gotovo privedlo do novega znanstvenega osvetljevanja; model, ki je baziral na izhodiščih marksistične misli o reševanju nacionalnega vprašanja, se ni izkazal kot dovolj dober; izpod pokrova skrbno prikrivanih nerešenosti in nedoslednosti se je latentno pripravljala izbruh, ki je moral presenetiti prav vse.

Pred nastankom prve Jugoslavije je bila socialna demokracija pri Srbih v povsem drugačnih političnih okvirih kot pri drugih narodih nekdanje Jugoslavije, ki so bili pod Habsburško monarhijo, in je zato imela tudi precej drugačna stališča kot slovenska ali hrvatska ali bosanska socialna demokracija, brez težav je tudi lahko predstavljala vsaj na prvi pogled bolj sprejemljive hipoteze za reševanje sila zapletenih nacionalnih odnosov na Balkanu. Reševanju nacionalnega vprašanja na marksistični način je bilo v zadnjih dobrih štiridesetih letih posvečenih precej razprav, manj pa meščanskim pogledom in pa soočanju odnosa med obojimi. Tudi knjiga o kateri poročam, je ena tistih, ki se ukvarjajo izključno z odnosom srbskih socialdemokratov do socialnega vprašanja in do reševanja tedanje krize na Balkanu s tega vidika, časovno pa obsega razprave od Svetozarja Markovića do izbruha prve svetovne vojne.

Pogled v zgodovino teh vprašanj lahko opozori na opcije v preteklosti in izostri današnjo optiko, saj segajo korenine sedanjosti seveda v preteklost in s tem tudi današnji problemi.

Avtor knjige Dragan Subotić je po temeljni izobrazbi sicer politolog, ki pa ga zgodovina zanima in se z njo tudi znanstveno ukvarja, saj je magistriral z nalogo o mednacionalnih odnosih narodov in nacionalnosti na Balkanu v luči socialnodemokratske misli pri Srbih. Magisterij je opravil leta 1985, nekoliko predelan pa je zdaj izšel kot pričujoča knjiga. Subotić se sicer ukvarja tudi s sociologijo religije, politično sociologijo, zgodovino delavskega gibanja, s teh področij je tudi objavljala, sicer pa je (bil) uslužbenec strokovne službe v CK Srbije.

Študija je razdeljena na osem poglavij, od katerih so bila tri že v celoti objavljena, eno pa deloma. Knjigi je dodana selektivna bibliografija in kronologija srbske socialnodemokratske stranke od 1903 do 1918, ki opozarja predvsem na dogodke, ki se tičejo obravnavane teme. Predgovor je napisal dr. Duško Tomić, ki v oceni ugotavlja, da je delo »jedno izuzetno ekspresivno delo koje čitaoce autentično, ali i vizuelno vrača u prošlost, istovremeno pokazujući i put u budućnost«.